

- ésszerűsítették a szállítók kijelölésének rendszerét, a megrendeléseket az egyetemi részlegek szerint csoportosítják, és a bevált szállítókat rendelik hozzájuk;
- bevezették, hogy bibliográfiai rekordokat a korábbi napi egy alkalom helyett kétszer (délben és éjszaka) töltik be a rendszerbe. A munkanapot azzal kezdik, hogy kikeresik kb. 50 cím MARC rekordjait, automatikusan adaptálják és exportálják azokat. A déli feltöltés után újabb 50 megrendelést készítenek elő hasonló módszerrel, amelyeket másnap reggel dolgoznak fel. Két könyvtártechnikus hetente akár ezer rendelést elő tud készíteni. Ily módon a rendelések legnagyobb részeinél az átfutási idő két hónapról néhány hétre csökkent. Ha ehhez hozzátesszük a szállítók teljesítési határidejeit, ami az esetek 80%-ában átlagosan 45 nap, a rendeléstől a szállításig szükséges idő elfogadhatónak tekinthető.

A CAPO-team minden tagja a megrendeléstől az érkeztetésig minden munkafolyamatot elsajátított. Az elszámolást, a tételes rendeléseket és a postázást továbbra is tapasztalt munkatársak végzik, ők követik nyomon a költségvetési keretek alakulását is. A nyomtatott dokumentumok 90%-ánál az érkeztetést, a vonalkódolást és a rekordok összekapcsolását a bibliográfiai rekordok csekély módosításával el lehet végezni, a munkaigényes dokumentumokat egy erre kijelölt feldolgozó munkatárs veszi kézbe.

A team tagjainak munkaköri leírását módosították, és két újabb munkakört hoztak létre. A teamben a munka mennyiségétől függően 6-10 fő vesz részt. Rendszeresen tartott összejöveteleiken konzultálnak egymással, aminek következtében javult a kommunikáció és munkamegosztás. Az értekezleteken először az aktuális teendőket beszélnek meg, majd beszámolnak a munkák állásáról. A döntésekről, megállapodásokról jegyzőkönyv készül, amelyet a vezetők is megkapnak.

Az átszervezéssel elért eredmények:

- 30-60 nappal csökkent a rendelések átfutási ideje;
- a rendelés során kevesebben foglalkoznak egy-egy tétellel;
- kiküszöbölték a manuális és a párhuzamos munkákat;
- a számítógépes rendszerrel nyomon tudják követni a rendelések sorsát;
- a használók a megrendelt művek több mint 75%-ához három hónapon belül hozzájutnak.

/BRANTON, Ann – ENGLERT, Tracy: Mandate for change: merging acquisitions and cataloging functions into a single workflow. = Library Collections, Acquisitions, & Technical Services, 26. köt. 2002. p. 345–354./

(Hegyközi Ilona)

Könyvtári portálok fejlesztése

A számítógépes integrált könyvtári rendszerek (*Integrated Library Systems = ILS*) második nemzedéke, a könyvtári irányítórendszerek (*Library Management Systems = LMS*) után már nyakunkon a még újabb ciklus, a könyvtári portálrendszerek (*Library Portal Solutions = LPS*), még ha Magyarországról a kérdés igencsak távolinak tűnhet. Új termékekkel a fejlesztők az integráció még magasabb fokát célozták meg, hogy a digitális források, az e-tartalom elérését egyesítsék a hagyományos könyvtári állományokhoz való hozzáféréssel. A piacon 2002 nyarán kapható termékek áttekintését végezte el A. Cox (Loughborough University) és R. Yeates (City University, London) a nagy-britanniai akadémiai szféra szempontjából. A hagyományos könyvtári hordozóeszközök kezelése, olvasóhoz való eljuttatása sokáig elkülönült a teljes szövegű források, az e-könyvek és egyéb

digitalizált tartalmak kezelésétől. A bibliográfiai adatbázisokat csak generikusan, az adatbázis szintjén katalogizálták, a benne szereplő folyóiratok címeit nem volt értelme külön részleteiben elérhetővé tenni a korábbi OPAC-ban, mivel a használó még nem tudott a cikkek teljes szövegéhez hozzáférni.

Elektronikus források

Az elektronikus források fölvételét a könyvtári katalógusba szinte ellehetetlenítette a lelőhelyek gyakori változása, az URL rendkívüli illékonyága. A 856-os MARC-mező tömeges használatát, a változások folyamatos adminisztrálását hatékony eszközök hiányában a könyvtárak nem vállalhatták. Az e-tartalom katalogizálása ellen volt némi szak-

mai idegenkedés, egyesek számára ez csökkentette a katalógus minőségét, hiszen a könyvtár tulajdonában levő hagyományos, fizikailag elérhető objektumokkal szemben csak egy adott időtartamra vonatkozó, licenccel megvásárolt virtuális objektum elérési jogát vették – úgymond – állományba. Ez akkor változott meg, amikor a weblapú könyvtári katalógusok (webpac) általánossá váltak: az online katalógus és a növekvő számú elektronikus források már egy felületről, ám külön-külön belépéssel (voltak) kereshetők. A könyvkiadók és kereskedők felismerték az állandó URL (Permanent URL = PURL) elérési cím és a folyóiratcikkek azonosításának fontosságát. A sokféle forrás eltérő formájú és szintaxisú keresése azonban továbbra sem könnyítette meg igazán a használók dolgát – sok kutató ennek tulajdonítja a minőségi források csökkent használatát, a szimpla „gugli-keresés” elszaporodását még az egyetemi-akadémiai szférában is. A felsőoktatási és szakkönyvtárak ennek a helyzetnek megváltoztatását tűzték ki célul. Az elérhető e-folyóiratok egyszerű listája helyett például statikus weblapok segítségével fölvettek minden egyes folyóiratcímet a hozzá tartozó (elérhető) évfolyamokkal együtt. Maradt azonban az alapvető probléma, az OPAC-tól elkülönülő keresés, a tárgyi és cikkszintű keresés hiánya.

Könyvtári portálok

A legújabb könyvtári fejlesztés, az LPS termékeiben három fő funkcionalitás lelhető fel:

- A digitalizálási eljárás kezelése, a digitális tartalom közzététele és tárolása.
- Bibliográfiai adatgazdagítás, adatbővítés, linkelés tartalomjegyzékhez, recenziókhoz, borító/címlap illusztrációhoz.
- Különböző források integrált szolgáltatása.

Mindezen újszerű vonások mögött az elmúlt öt-hat év olyan fejlesztései állnak, mint a hibrid könyvtárról szóló eLib-projekt, illetve az unió telematikai programjai. Két termék az idevágó kutatások közvetlen gyümölcse: az OCLC/PICA iPort rendszere a Decomate projektből nőtt ki, a ZPortal pedig az Agora projektből. A megfogalmazott és teljesített követelmények között van az egyidejű keresés, a különböző repozitóriumokban tárolt metaadatok párhuzamos keresése, az eltérő metaadatszabványokkal leírt tartalmak keresése, különböző keresési protokollok használata, valamint különféle adattípusok megtalálása (bibliográfiai adatok mellett képek és teljes szöveg is). Differenciálatlan keresésnek a felsőoktatásban és tudományos

kutatásban nem sok értelme van; az ilyen „vödörrel mért” keresés a keresőmotorok sajátja.

Az új termékek általában a Z39.50-es visszakeresési szabványra támaszkodnak az eltérő források keresésekor. Az LPS tipikus modellje az osztott keresés, amikor a keresőkérést ad hoc elküldik a különböző adatforrásokhoz, és a visszaküldött találati halmaz egy eredménylistába kerül a helyi rendszerben, ahol a használó elvégezheti az adatok kiértékelését. A Nyílt Hozzáférés Kezdeményezés (*Open Access Initiative* = OAI) részben mást kínál, mivel hatékonyabbnak tekinti a metaadatok begyűjtését a helyi rendszerbe. Lehetséges a megoldások kevert alkalmazása. Az LPS kínálta másik követelmény a közös interfész. A közös felület nem annyira kidolgozott, mint az egyes kereskedelmi adatbázisok által kínált felület, ezért a közeljövőben még bizonyára fenn kell tartani az adatbázisokba való belépés lehetőségét. A keresztlinkelés is új kíváncsi, hogy a bibliográfiai adatokból el lehessen jutni a cikk teljes szövegű formájához. Új elem az egyszeri belépés lehetősége, azaz a használó jogosultsága/hitelesítése (authorization – authentication) egyetlen belépési ponton végezhető el. Fő jellemző továbbá az interoperabilitás, a más rendszerekkel való együttműködés. Ahogy a könyvtári portál integrálja a másféle rendszerekből érkező tartalmakat, maga a könyvtári portál is egy szélesebb funkciórendszer része; az interoperabilis rendszer a szabványra épülő közvetítőcsomag, a „middleware”. A szabványokhoz való kapcsolódási lehetőség biztosítja a különféle rendszerek szállítói, a gyártók közötti együttműködést. Az együttműködésre mindenképpen szükségük van, mivel a könyvtári alkalmazásban más rendszerek számára is kell szolgáltatást közvetíteni.

Az LMS szoftverszolgáltatók sokfélesége

Az elmúlt két évben a jelentősebb LMS-gyártók sorra kihozták a fenti követelmények kielégítésére szolgáló terméküket. 2002 nyarán eladási pozícióik alapján a két piacvezető az Ex Libris cég SFX és Metalib nevű termékeivel, és a Fretwell-Downing Informatics (FDi) ZPortal nevű szoftverével. Jelentős még az Endeavor fejlesztése, az ENCompass, valamint az Innovative vállalat MAP nevű programja. Mindegyik gyártó saját termékéről állítja, hogy platformfüggetlen, bármely LMS-ben implementálható – ami igaz is, bár ez a függetlenség inkább a nyílt szabványokhoz való alkalmazkodásból ered. A Metalibet például az Innovative és a

PICA rendszerekhez kapcsolva használják, az ENCompass SIRSI és Innovative könyvtárak, a ZPortalt pedig szintén jó néhány idegen rendszerben alkalmazzák.

Lássuk az angol piacon 2002-ben jelen lévő jelentősebb LPS rendszereket. A program neve után zárójelben a gyártó cég, majd az adott termék honlapja található:

Chameleon iPortal (VTLS) <http://www.vtls.com/Products/gateway/>

DigitalLink/iPac (epixtech) <http://www.epixtech.com/products/pac/index.asp>

ENCompass (Endeavor) <http://encompass.endinfosys.com/>

iLink (Sirsi) <http://www.infobistro.com/>

iPort (OCLC/PIC) <http://www.pica.nl/en/news/iport.shtml>

MAP (Innovative) <http://www.iii.com/products/millennium/digitalcollections.shtml#map>

Metalib (Ex Libris) <http://www.aleph.co.il/metalib/index.html>

TalisPrism (Talis) <http://www.talis.com/products/lms/talisprism.htm>

Xdirectory (Esprit Soutron Partnership) <http://www.espritsoutronpartnership.com/products/xdirectory.asp>

Zportal (FDI) <http://www.fdgroupp.com/fdi/marketing/zportal/choice.html>

A termékek csomagolása változó. A ZPortal például kapható külön, vagy az OLIB rendszerbe integrálva egy sor egyéb kiegészítő programmal, plug-innal együtt – ilyen a Z2Web (Z-vel nem kompatibilis webhelyek keresésére); a Zharvest (webmetaadatok keresésére); vagy a Z'Mbol (strukturálatlan adatok keresésére). Az ENCompass három verzióban árulják, egy teljes és két induló szintű változatban (egyikben a keresztkeresés céljára, másikban a digitalizált gyűjtemények keresésére). A LinkfinderPlus, a nyílt linkelési megoldás is külön vagy az ENCompass-szal csomagban vásárolható meg. A Metalib kapható magában, illetve az SFX-szel együtt. Az Ex Libris terméke még a digitális kezelés eszköze, a Digitool. Az Innovative Interfaces terméke, a MAP (Millennium Access Plus) három elemből áll: a MetaFind (univerzális keresőinterfész); a WebBridge (kontextusérzékeny forráslinkeléshez) és a Web Access Management (használati jogosultság biztosítása). A Talis rendszer PRISM nevű terméke a könyvtári alapszoftver integrált része.

Az Ex Libris a Metalib/SFX-et a linkelést kezelő tudásbázissal (KnowledgeBase) szállítja, hasonló megoldást alkalmaz az Endeavor a LinkFinder-

Plus-szal. Az Ex Libris modelljében a szállító tartja karban és fejleszti a KnowledgeBase-t a rendszert megvásárló könyvtárak számára. Ez a megoldás az LMS hagyományos üzleti modelljétől való eltávolodást jelez, talán az LPS rendszerek elterjedésével a vendorkönyvtár kapcsolatrendszer is új alapokra kerül. Szükség is van/lesz erre, a szupport-cégek aktívabb szerepére a rendszerek menedzselésében, hiszen jóval súlyosabb és komplikáltabb az LPS rendszerek konfigurálása és üzemeltetése a hagyományos könyvtári irányítórendszerekénél.

A szerzők véleménye szerint az elmúlt években elterjedt általános célú tartalomkezelési rendszerek (Content Management Systems = CMS) is alkalmassá tehetők némi átalakítással könyvtári portálrendszer céljára. Ami az említett professzionális termékeket illeti, minden hasonlóságuk ellenére lényeges eltéréseket is hordoznak. A SIRSI cég iBistro szoftverjének célja a szokásos bibliográfiai adatok bővítése, gazdagítása képekkel, tartalomjegyzékkel stb. A Metalib a nyílt linkelés és az SFX köré épül, a források hatalmas tárházának részletekbe menő feltérképezésével. A standard SFX KnowledgeBase nagysága 160 ezer ISSN és 40 ezer e-könyv (2002. júliusi adat). Az ENCompass erőssége a multiprotokollos (különbféle szabványokra épülő gyűjteményekben végzett) keresés, a MAP konfigurálása helyileg is könnyű.

Bár az LPS kialakítása az akadémiai szférában vett lendületet, elképzelhető a portálok kiépítése a közművelődési könyvtárakban is. A rendszerek komplex felépítése miatt szükség van a használói igények pontosítására, a rendszerek folyamatos kiértékelésére, az adatok átadására más könyvtárak számára és fokozott együttműködésükre. Az LPS területén várható az eddig sem csekély konvergencia, ugyanakkor a metaadatszabványok, keresési protokollok szaporodhatnak, és bővülni is fognak. Az utóbbi időben elterjedt konzorciális beszerzés gyakorlatával sem fognak fölhagyni a könyvtárak a jövőben. Tagadhatatlan, hogy az LPS nem olcsó, és a könyvtárak talán túlzottnak tűnő erőfeszítéseket tesznek, hogy olvasóik a heterogén forrásokhoz kényelmes keresési felületen jussanak hozzá, nem valószínű, hogy az interfész a közeljövőben annyira leegyszerűsödik, hogy ez főlegességé tegye a könyvtáros irányító, használókat oktató szerepét.

/COX, Andrew-YEATES, Robin: Library portal solutions. = Aslib Proceedings, 55. köt. 3. sz. 2003. p. 155-165./

(Bánhegyi Zsolt)